

Ім'я користувача:
Полтавський інститут економіки і права Полтавськи...

ID перевірки:
1016116770

Дата перевірки:
22.02.2024 11:59:03 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
22.02.2024 12:02:11 EET

ID користувача:
100011300

Назва документа: Подмогильна Ю. магістерська

Кількість сторінок: 52 Кількість слів: 11109 Кількість символів: 89590 Розмір файлу: 124.61 KB ID файлу: 1015845786

11.2% Схожість

Найбільша схожість: 6.18% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1010150182)

7.36% Джерела з Інтернету 103 ..... Сторінка 54

6.23% Джерела з Бібліотеки 2 ..... Сторінка 54

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи 2

ВСТУП

Як відомо, терміни в мові виникають унаслідок прагнення мови до максимально стислого й точного передання інформації, тобто до такої точності, яка могла б унеможливити довільне й суб'єктивне її тлумачення. Це знаходить особливе вираження в спеціальних матеріалах, насиченість яких термінологією вимагає від перекладача чудового знання не тільки іноземної термінології, а й адекватної україномовної термінології та вміння правильно нею користуватися. Звідси випливає, що однією з основних труднощів у перекладі спеціальних матеріалів є переклад термінів.

Працюючи з медичними текстами, перекладач стикається з цілим комплексом проблем, які не обмежуються перекладом власне медичної термінології. Висока насиченість таких текстів вузькоспеціальною лексикою є цілком очевидною. Однак, хоча медичні тексти мають низку інших специфічних особливостей, що найяскравіше проявляються під час міжмовного зіставлення, у даній роботі будуть розглянуті труднощі, пов'язані саме з перекладом термінів медичної спрямованості та способи їхнього розв'язання.

Актуальність роботи зумовлена високою соціальною значущістю та важливістю створення адекватного перекладу медичних текстів. У зв'язку з дедалі більшим розвитком вітчизняної медицини та її виходом на міжнародний рівень, з'являється необхідність обміну професійним досвідом між представниками різних країн. Створення універсальної термінологічної системи, що відображає сучасний стан цієї галузі наукового пізнання, є одним із першочергових завдань, які стоять перед перекладачами медичних текстів. З огляду на те, що відбувається практично безперервне створення нових термінів, виникає потреба в їхньому перекладі іншими мовами для більш продуктивної співпраці працівників, зайнятих у галузі медицини.

1

Об'єкт дослідження – англомовні медичні терміни.

Предмет дослідження – специфіка відтворення англомовних медичних термінів в українських перекладах.

Мета роботи – виявити основні особливості перекладу медичних термінів з англійської мови на українську на прикладі уривка з книги "Clinical Sports Medicine" авторів Peter Brukner і Karim Khan (2022), визначити труднощі перекладу, які виникають у зв'язку з цим, і запропонувати способи їх вирішення.

Завдання роботи:

1. Простежити тенденції розвитку науки в питанні визначення поняття "термін" і систематизації його основних властивостей.
2. Визначити й дослідити особливості перекладу термінів, які виникають під час роботи з медичними текстами.
3. Запропонувати шляхи вирішення цих проблем під час перекладу.
4. Встановити способи перекладу англомовних медичних термінів на українську мову.

Для вирішення поставлених завдань застосовувалася комплексна методика дослідження матеріалу, що включає суцільну вибірку медичних термінів, її статистичну обробку; ідентифікаційний аналіз – для виявлення ступеню семантичного злиття медичних одиниць; прагматичний аналіз – для виявлення та ОПИС у функціонального призначення медичних термінів та їх специфіки. Під час дослідження використовувався метод відбору, систематизації та лінгвістичного аналізу.

Матеріалом дослідження є англомовні медичні терміни із книги "Clinical Sports Medicine" Peter Brukner, Karim Khan (2022).

Наукова новизна дослідження полягає в розгляді структурно-семантичних і структурних особливостей медичної термінології та специфіки її перекладу українською мовою.

Практична значущість. Кваліфікаційна робота може становити

2

інтерес як для перекладачів, які працюють у сфері медичного перекладу, так і для фахівців, які цікавляться проблемами перекладу термінології в цілому. Також можливо використати результати у теоретичних курсах із лексикології англійської мови, лінгвістики тексту, у практиці навчання англійської мови у виші, у лексикографічній і перекладацькій практиці, а також під час складання планів клінічного обстеження хворого, схем написання історії хвороби та інших методичних рекомендацій для студентів медичних та філологічних закладів вищої освіти.

Теоретична значущість дослідження полягає у вивченні динамічної теорії терміна, уточненні наявних знань про цілісну картину розвитку мовного знака в медичній лексиці, повному поданні функції когнітивного механізму термінологізації в мовній свідомості, у термінопородженні та визначенні, способах та прийомах перекладу медичних термінів.

Результатів дослідження були апробовані в статтях, доповідях та тезах: *Сучасні питання філології: теоретична та прикладна лінгвістика*: матеріали **IV** Всеукраїнської науково-практичної конференції, 9 грудня 2022 року / Полтавський інститут економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Полтава: ПЕП, 2022. С. 93-95. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу*: Матеріали **VI** Міжнар. наук.-практ. конф., 17-18 травня 2023 р. / Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» ; ред. колег.: Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПЕП, 2023. С.415-417.

Структура роботи: дослідження складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Визначення поняття термін

Існують деякі проблеми з визначенням поняття "термін". Далеко не у всіх роботах, які обговорюють термінологічні теми, пропонується дефініція поняття "термін" (у будь-якому природному сенсі слова "дефініція"), навіть якщо вони активно коментують визначення своїх колег. Відсутня чітка дефініція терміна і в дослідженнях О.Б. Петрова. Автор стверджує: "Пояснити й визначити термін із когнітивного погляду все ж таки видається доволі складним, бо весь сенс цього визначення полягає у відповіді на запитання, чи постає перед нами спеціальна чи неспеціальна структура знання. Якщо в дефініції слова застосовуються не спеціальні знання, а знання, зрозумілі повсякденній свідомості, то це слово є словом загальноживаної мови. Якщо ж у поясненні та в дефініції самого слова застосовуються спеціальні знання, то це слово, найімовірніше, вже стало терміном". З іншого боку, деякі дослідники пропонують своє власне визначення цього поняття, при цьому вони не враховують уже наявні дефініції. Зрозуміло, і в тих, і в інших дослідників є повне право на такий вибір, хоча слід зауважити, що в першому випадку об'єкт вивчення, а тим паче його конкретний матеріал, залишається розмитим і неточним, а в другому випадку пропонуване розуміння може практично не відрізнятися від уже наявного тлумачення того самого поняття і бути, в кращому разі, лише його синонімічним парафразом.

Наведемо кілька визначень, які зустрічаються в літературі. Г.Б. Фогель характеризує терміни як "слова або словосполучення, що використовуються для логічно точного визначення спеціальних понять, встановлення змісту понять, їхніх відмінних ознак".

На думку С. Галінські, "термін – це слово або підрядне

4

словосполучення, що має спеціальне значення, виражає і формує професійне поняття і застосовується в процесі пізнання й освоєння науково- і професійно-технічних об'єктів і відносин між ними".

Одним із найбільш широко застосовуваних визначень є дефініція, надана А.В. Крижанівська.

Згідно з авторкою: "науковий термін – це одиниця якої-небудь конкретної природної або штучної мови, що існувала раніше або спеціально створена знову, акцентологічно, фонологічно і структурно-граматично оформлена за внутрішніми законами цієї мови, яка має, унаслідок особливої свідомої колективної домовленості, спеціальне термінологічне лексичне значення, що виражене або у словесній формі, або у тому чи іншому формалізованому вигляді, і досить точно та повно відбиває основні суттєві в цьому контексті поняття, які є в даному контексті. Термін – слово, що обов'язково співвідноситься з певною одиницею відповідної логіко-понятійної системи в плані змісту.

Т.І. Панько визначає терміни "як однозначні слова, позбавлені експресивності" та констатує, що "термін – спеціальне слово (або словосполучення), прийняте в професійній діяльності, яке вживається в особливих умовах; словесне позначення поняття, яке входить до системи понять певної галузі професійних знань; основний понятійний елемент мови для спеціальних цілей; для свого правильного розуміння потребує спеціальної дефініції (точного наукового визначення)".

Використання термінів – необхідна умова для мови і науки. Розвиток їх іде паралельно, бо кожне нове поняття має бути точно зафіксоване словом-терміном.

Термінологію в широкому розумінні слова сприймають як частину словникового складу мови, що охоплює спеціальну лексику, яка застосовується у сфері професійної діяльності людей. Термінологію конкретної галузі знання визначають як систему термінів даної науки або галузі виробництва, співвіднесену із системою понять відповідної галузі

5

знання.

Медична термінологія – це мова, якою спілкуються лікарі різних спеціальностей. Вона має бути ясною для читача і слухача щодо понять. Найприйнятнішими для існування в медичній термінології слід вважати ті слова, які прийняті більшістю фахівців, зрозумілі всім і відображають **СУТЬ** явища або предмета. Сміслові значення певного терміна в медицині тільки тоді стає загальним надбанням, коли воно зафіксоване точним терміном, що не допускає різних тлумачень, простим, однозначним.

З викладеного вище можна ще раз переконатися в тому, що однозначного визначення поняттю "термін" не існує. Кожен учений, який займається вивченням цієї проблеми, стикається з тим, що кожна наявна дефініція пропонує свій набір визначальних елементів. Проте, **узагальнення** всіх створених на даний момент визначень дає можливість створити цілісне уявлення про поняття "термін".

О.Д. Пономарів дає таке визначення: « Термін – це одиниця історичної сформованої термінологічної системи, що визначає поняття а його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, **СЛУЖИТЬ** для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам» (Пономарів, с.91).

Р.В. Стацюк, услід за Б.Н. Головіним, аналізує термін як слово або підрядне словосполучення, що має спеціальне значення, виражає і формує професійне поняття та вживається в процесі пізнання і освоєння наукових та професійно-технічних об'єктів і стосунків між людьми» [Стацюк].

Проаналізувавши роботи науковців, можна виокремити основні ознаки терміну:

- 1) термін точний та однозначний;
- 2) термін дефінітивний, тобто він є найменуванням спеціального **ПОНЯТТЯ**;
- 3) термін системний, тобто він належить до певної термінологічної **СИСТЕМИ**;

6

- 4) номінативний;
- 5) стилістично нейтральний;
- 6) мотивований.

За тлумачним словником української мови: Термін – це слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо.

У цій роботі за основу буде взято визначення О.Д. Пономарів, оскільки воно універсальне.

Функціональне призначення терміна – слугувати засобом його ототожнення і розрізнення в спеціальній мові, а також стисло, точно й однозначно виражати наукове поняття. Для успішної реалізації цієї функції термін, що має єдність форми або звукового комплексу, і змісту, або значення (семантики), має задовольняти кільком важливим **ВИМОГАМ**:

1. Вимога адекватності: зміст поняття терміну має **відповідати** сучасному науковому знанню про відповідний об'єкт.
2. Вимога точності:
  - а) зміст і обсяг поняття, що термінується, мають недвозначно і суворо відрізнятися від інших понять у даній мікротерміносистемі;
  - б) звуковий комплекс терміна не повинен включати елементи, які можуть неправильно зорієнтувати щодо змісту й обсягу поняття терміну.
3. Вимога однозначності (моносемії): будь-який звуковий комплекс має бути закріплений тільки за одним поняттям; багатозначність (полісемія) терміна неприпустима.
4. Вимога однофрмленості: поняття має виражатися тільки одним звуковим комплексом.

Дві останні вимоги зазвичай зводяться до формули однозначної відповідності між формою і змістом терміна в рамках певної терміносистеми. Крім цих основних, до термінів зазвичай висувають додаткові **ВИМОГИ**:

7

1) одні й ті самі ознаки понять мають виражатися в різних термінах одними й тими самими мовними знаками (словами, терміноелементами);

2) звукові комплекси, які виражають однотипні поняття, мають будуватися за однією й тією самою структурно-семантичною моделлю.

Сенс цих додаткових вимог зводиться до того, щоб терміни, пов'язані на рівні понять, були б пов'язані і словотворенням та структурно.

Що послідовніше і суворіше дотримуються основних і додаткових вимог, то повніше і наочніше проявляється найважливіша властивість термінів – властивість посідати певне, суворо окреслене місце в структурі родовидових та інших зв'язків усередині терміносистеми. Однак ці вимоги є радше ідеальними, ніж реально здійсненими в межах таких складних мікротерміносистем, як медична.

Однак цих вимог не завжди дотримуються останнім часом. Стихійне, майже не кероване зростання термінологічного фонду призводить до його засмічення неповноцінними, а часто непотрібними термінами, до неточності, багатозначності багатьох термінів, великої кількості синонімів. Відбувається інтенсивне, далеко не завжди виправдане впровадження іншомовних запозичень або, навпаки, безперспективна українізація термінів-інтернаціоналізмів.

Таким чином, у науковій літературі визначено певний набір ознак, якими повинен володіти ідеальний термін. На практиці, проте, всі ці ознаки в сукупності зустрічаються досить рідко. Необхідно розуміти, що мова є живою структурою, тому не завжди утворює поняття згідно з усіма існуючими правилами. Тому всі вимоги й ознаки слід ділити на факультативні та обов'язкові. Як обов'язкові властивості терміна висуваються однозначність, стислість і відповідність нормам і правилам української мови. Що стосується інших вимог, то їх відносять до розряду факультативних.

1.2. Семантичні особливості медичного терміна

До проблематики семантичного термінознавства насамперед належать питання відповідності термінів поняттям, що співвідносяться з ними.

Перш ніж перейти до розгляду семантики медичного терміна, слід дати визначення лексичного значення слова.

За класичним визначенням, лексичне значення слова – це зміст слова, який закріпився у свідомості людини, що дає змогу розуміти, про що йде мова. Лексичне значення слова є продуктом мислення людини, а оформлюють його у тлумачних словниках.

Ю. Гайденко визначає лексичне значення слова як наявний у нашій свідомості зв'язок між звукографічною оболонкою слова й тим об'єктом або явищем позамовної дійсності, що воно називає (або ставленням суб'єкта до позамовної реальності). Іншими словами, лексичне значення є специфічно мовне відображення дійсності [Гайденко].

«Лексичне значення слова – це структура, яка складається з таких компонентів, як: логіко- предметний, поняттєво-семантичний, емотивно-конотативний, структурний та прагматичний. Компонентний склад лексичного значення слова визначається низкою чинників: необхідністю номінувати об'єкти і явища навколишньої дійсності (логіко-предметний компонент), семантизувати поняття (поняттєво-семантичний компонент), відображати психічні дії, що супроводжують процес номінації, тобто почуття, емоції, особливості сприйняття позначуваної словом реальності, її оцінку тощо (емотивно-конотативний компонент), позначати вживання слова в певній комунікативній ситуації (прагматичний компонент)» [Гайденко, с. 158].

М.П. Кочерган під лексичним значенням слова розуміє реалізацію поняття, емоції або ставлення засобами мовної системи. Оскільки в понятті

відображено дійсність, значення слова співвіднесено з позамовною реальністю, водночас поняття нетотожне значенню, оскільки останнє має лінгвістичну природу. Виокремлюване автором денотативне значення називає поняття. Через поняття, яке відображає дійсність, денотативне значення співвідноситься з позамовною дійсністю. Коннотація пов'язана з умовами й учасниками спілкування, до неї входять емоційний, оцінний, експресивний і стилістичний компоненти значення [Кочерган].

Значення словесних знаків – ті самі поняття, але поняття, пов'язані знаком. Мовні значення не є чимось змістовно відмінним від понять, не утворюють особливого концептуального рівня свідомості. Оскільки значення – ті самі поняття, вони зберігають за собою все те, що відноситься до понять: їхній зміст, структура, системні зв'язки, характер відбивної природи тощо. Але оскільки значення – це поняття, пов'язані знаком, то додається ще те, що є наслідком цього зв'язку. Зв'язуючись зі знаком, поняття стають семантичними одиницями – значеннями або частинами значень (семами).

Необхідність вивчення семантики терміна викликана його особливістю – для використання як найменування спеціального поняття лексична одиниця мови наділяється термінологічним, тобто понятійним значенням, що накладається на її власне мовне, тобто лексичне значення.

І загальноживані слова, і терміни є системними мовними одиницями і їхній системний статус визначається наявністю в обох мовних одиниць лексичного значення. І термін, і загальноживане слово співвідносяться з поняттям та уявленням як формами логічного та образного мислення, здійснюють сигніфікативну та номінативну функції, є системними одиницями. Однак, на відміну від семантики слова, семантика терміна – це комплекс взаємодіючих між собою лексичного і понятійного значення, які О.Д. Пономарів називав найближчим і подальшим значеннями. У сучасній літературі лексичне значення називають також внутрішньою формою або

буквальним значенням терміна [Пономарів].

Лексичне і понятійне значення терміна не завжди збігаються.

Існує кілька варіантів їх співвідношення.

1. Лексичне значення терміна може повністю збігатися з понятійним, наприклад, у медичних термінах української мови *плоскостопість, кишківник, нирка*; в англійській мові *cerebral accident, antiseptic, clavícula, ear lobe* тощо. Такі терміни заведено називати **ТАКИМИ**, що правильно орієнтують.

2. У низці випадків, якщо запозичується іншомовне слово або загублено чи забуто первісне значення слова, використовуваного як термін, власне лексичне значення терміна може бути відсутнє (наприклад, *roentgenotherapy* – рентгенотерапія, *Hippocratic face* – маска Гіппократа, *arthrolithiasis* – подагра і т.д.). Такі терміни називаються невмотивованими або семантично нейтральними.

3. Невідповідність лексичного значення терміна і відповідного поняття виявляється в тому, що в одному випадку лексичне і **ПОНЯТІЙНЕ** значення терміна розходяться, а в іншому випадку лексичне значення терміна містить несуттєві або надлишкові ознаки поняття або, навпаки, не містить суттєвих ознак, які виокремлюють дане поняття.

Недоліки змістовного боку термінів, що спричиняють необхідність у їхній нормалізації, проявляються у відхиленні від взаємно **ОДНОЗНАЧНОЇ** відповідності між термінами й поняттями та невідповідності між лексичним і понятійним значеннями терміна. Відхилення від взаємно однозначної відповідності між поняттями і термінами виявляються у використанні однієї лексичної одиниці для називання кількох понять (омонімія і полісемія) або для використання значень кількох лексичних одиниць для вираження одного поняття (синонімія).

Полісемія та омонімія термінів. Випадки, коли однією лексичною одиницею називаються кілька понять, можуть кваліфікуватися як **полісемія**

(багатозначність) або омонімія.

Під час перерахування тих якостей, які характеризують терміни або, точніше, мають характеризувати "зразкові" терміни, однозначність ставиться на одне з перших місць.

Хоча ця вимога є природною для термінології, оскільки однозначне співвідношення означального з означуваним забезпечує необхідну точність інформації в науці, техніці та інших галузях, часто в літературі, що зачіпає питання термінології, можна зустріти зауваження щодо відсутності однозначності термінів, щодо полісемії багатьох із них і заклики до боротьби з нею.

Частіше багатозначними виявляються представлені в термінології іменники. Ці слова позначають органічно властиві категорії імен предметні значення.

Свідчення неоднозначного вживання термінів іменників можна проілюструвати на такому прикладі:

Accident (у повсякденному житті) – нещасний випадок, катастрофа.

Accident (у медицині) – ускладнення.

Або:

Box (у побуті) – ящик.

Box (у спорті) – вид спорту: єдиноборство – кулачний бій у спеціальних боксерських рукавичках.

Box (у медицині) – боксована палата, ізолятор.

Ще один приклад:

Column (у морській лексиці) – стрій кильватера.

Column (в архітектурі) – колона.

Column (в анатомії) – хребетний стовп.

Проте полісемія термінів не позбавляє можливості розуміти їх правильно. Зазвичай вказується, що термін не потребує контексту, оскільки він має бути зрозумілий і без контексту. Але це положення не можна

абсолютизувати, у термінології контекст важливий, оскільки зміст терміна розкривається тільки через його реальне функціонування.

Полісемія термінів – це природний прояв природних законів розвитку лексики. З нею можна боротися, але вона все одно знаходитиме вихід у термінологію як складову частину лексики загальнолітературної мови.

Що стосується синонімії термінів, то слід зазначити, що під поняттям синонімії в загальнолітературній мові та в термінології розуміють іноді не зовсім однакові явища. За Н. Цимбал, «синоніми визначаються як слова, які мають тотожне значення, і як слова, які мають близьке значення. Основними критеріями виділення синонімів є тотожність чи близькість семного складу, а також здатність чи нездатність до взаємозамінності в певних контекстах. Ідеальні синоніми повинні мати ідентичний семний склад та бути повністю взаємозамінюваними в контексті» [Цимбал, С. 1].

Причини та джерела виникнення синонімів (дублетів) у термінології частково спільні із загальнолітературною мовою, а частково відмінні від неї. До загальних можна віднести випадки паралельного вживання анатомічних термінів та їхніх загальноновживаних еквівалентів у медичній термінології: *abdomen - intestine* (черевна порожнина), *axilla - armpit* (пахви), *carpus - wrist* (зап'ястя), *coxa - hip joint* (тазостегновий суглоб), *cubitus - elbow* (ліктьовий суглоб), *mamma - breast* (молочна залоза), *nates - buttocks* (сідниці), *patella - knee-cap* (колінна чашечка), *spleen - milt* (селезінка), *bronchus - airtube* (бронх), *ventricle - stomach* (шлунок), *uterus - womb* (матка), *malleolus - ankle* (щиколотка), *medulla - spinal cord* (спинний мозок), *collar bone - clavícula* (ключиця), *hernia - rupture* (грижа), *morbilli - measles* (кір).

У термінології, крім того, синоніми є результатом існування двох варіантів найменування - повного і короткого. Сюди можна віднести випадки паралельного вживання аббревіатурного варіанта і повної форми найменування: *ACTH - adrenocorticotropic hormone* (адренкортикотропний гормон), *AIDS - acquired immunodeficiency syndrome* (синдром набутого

імунодефіциту), *EBM* - *evidence based medicine* (науково-обґрунтований підхід у медицині), *EDRF* - *endothelium-derived relaxing factor* (ендотеліальний фактор релаксації), *DNA* - *deoxyribonucleic acid* (*deoxyribonucleic acid* - дезоксирибонуклеїнова кислота), *MAP* - *mean arterial pressure* (середній артеріальний тиск), *CLL* - *chronic lymphocytic leukemia* (хронічний лімфолейкоз), *CBC* - *complete blood cell count* (загальний аналіз крові), *BMI* - *body mass index* (індекс маси тіла), *Bx* - *biopsy* (біопсія), *DLE* - *drug related lupus erythematosus* (медикаментозний червоний вовчак), *ESR* - *erythrocyte sedimentation rate* (швидкість осідання еритроцитів), *GITS* - *gastrointestinal therapeutic system* (гастроінтестинальна терапевтична система), *IUCC* - *international union against cancer* (міжнародний протираковий союз), *JVD* - *jugular vein pulse* (венозний пульс), *LES* - *lower esophageal sphincter* (нижній стравохідний сфінктер), *MBC* - *minimum bactericidal concentration* (мінімальна бактерицидна концентрація), *MCTD* - *mixed connective tissue disease* (змішане захворювання сполучної тканини), *MPGN* - *membrane proliferative glomerulonephritis* (мембранозний проліферативний гломерулонефрит), *T&A* - *tonsillectomy and adenoidectomy* (тонзилектомія і аденоїдектомія).

Синонімія в термінології має риси, які відрізняють її від синонімії в загальноживаній лексиці. Насамперед, це відсутність експресивних конотацій, різноманітність у плані знакового (семіотичного) вираження, стилістична диференціація в межах наукового стилю (власне академічний, науково-популярний), диференціація за сферами використання (різні ступені освіти: від початкової до академічної тощо). Незважаючи на те, що синонімія є природним виявом законів розвитку мови, в термінології вона вважається явищем небажаним, адже термін повинен бути симетричним у плані співвідношення знака та значення.

Основні лексико-семантичні процеси (полісемія і синонімія) зачіпають і терміносистему медичної лексики. І навіть у тих випадках, КОЛИ

загальноприйнятою стала думка про "шкідливість" таких явищ, як полісемія та синонімія, для термінології, ця думка не може знайти практичного втілення, тому що природний розвиток цих явищ у термінологічній лексиці сильніший за штучні прийоми звільнення термінології від них.

1.3. Структурна характеристика медичного терміна

Терміни здебільшого, як і звичайні слова, утворюються на основі існуючих слів і коренів загальнолітературної та спеціальної лексики. Серед термінів трапляються всі структурні типи слів, які характерні для даної національної мови (прості слова, похідні, складні слова).

А.С. Білецька, розглядаючи термінологію з погляду словотворення, пропонує виокремлювати дві групи термінів:

а) з одного боку, "словотвірно зрозумілі", тобто утворені за моделлю, що діє в загальнолітературній мові, з чітко виокремленими морфемами (терміноелементами), хоча змістовно ці слова залишаються приналежністю вузькоспеціальної галузі;

б) з іншого боку, словотвірно "незрозумілі", тобто утворені за невідомими в загальнолітературній мові зразками за допомогою морфем, яких немає в загальнолітературній словотвірчій системі [Білецька].

У будь-якій галузі термінолексики з погляду форми насамперед можна виокремити дві основні групи термінів: слова (однослівні, моноксемні терміни) і словосполучення (багатослівні, полілексемні

терміни) [Застріжна].

У складі однослівних медичних термінів можна виділити три **ОСНОВНІ** структурні типи термінів: прості, афіксальні та складні терміни.

Під простими (або кореневими) термінами прийнято розуміти однослівні терміни, основа яких збігається з коренем: *index, back, balm, cell, cancer, diet, disease, neck, nerve, pill, raw, sac, vein, womb, cast, sole, sore, rib, lap, leg, lichen, limp, mole, mucus, nape, navel, plica, pile, pox;*

до афіксальних належать однослівні терміни, основа яких містить корінь і афікси: *discomfort, deterioration, abnormality, implant, incision, coefficient, resorption, resuscitation, intrabronchial, messenger, rubber, saponification, widening, wetting, revaccination, poisoning, rotator, reproducibility, malingerer, marantic, fetid, sensibilization;*

до складних відносяться однослівні терміни, що мають у своєму складі щонайменше дві кореневі морфеми: *aid-man, airproof, bedfast, biodegradation, bloodstream, bottle-fed, brainstem, cardiography, cardiovascular, deadborn, deadmute, fiberscope, radiogenetics, lymphoblast, lysine-cystinuria, magnetocardiography, plethysmography, self-analysis, hysterocolposcopeagar-tube, gallstone.*

Л.В. Застріжна пропонує такі способи терміноутворення: морфологічний, синтаксичний, словоскладання.

Найбільш раннім способом морфологічного терміноутворення є конверсія, яка активно використовується в англійському терміноутворенні. За допомогою цього способу утворюються такі терміни, як *abort, abuse, bandage, colic, drug, transplant, gag, graft, ichor, healing, help, hook, hurt.*

Найпоширенішим способом морфологічного терміноутворення є суфіксація. Продуктивними моделями в сучасному медичному терміновиробництві є моделі із суфіксами *-ing, -tion (-sion), -er (-or), -ist, -ic.*

Суфікси *-ing* і *-tion (-sion)* їможуть використовуватися для утворення найменувань процесів, дій: *aging, feeding, healing, teething, mapping,*

sweating, opening, peeling, impregnation, immunization, maceration, liquefaction, variolation, radioimmunodiffusion, fission, hypertension, implantation, malabsorption, malformation.

Суфікси *-ist, -er (-or)* можуть виражати значення "діяч": *alienist, anatomist, bacteriologist, oculist, neurologist, oncologist, urologist, trichologist, proctologist, hematologist, psychiatrist, pulmonologist, messenger, counsellor, practitioner*. Суфікси *-er, -or* можуть також застосовуватися для позначення назв обладнання: *activator, adapter, mediator, retainer, receptor, needleholder, suppressor, stretcher, sterilizer, scarificator, oxygenator, neurotransmitter, microshaker*.

Суфікс *-ic* може позначати приналежність до певної предметної галузі: *galactogenic, fluoric, icteric, immunogenic, lipotropic, chlorhydric, cholecystic, dactylic, nontoxic, nosogenic, obstetric, subpheric, sporogenic, nonpathogenic*.

За допомогою префіксації утворюється значно менша кількість термінів, також спостерігається значна тенденція до використання запозичених префіксів (*re-, de-, poly-, sub-, neo-* і т. ін.), більшість із яких узято з латинської мови.

Наприклад: *readmission, recuperation, reamputation, recidivating, re-examination, regeneration, reinfection, regression, replanting, revascularization, degeneration, denervation, desalting, desensitization, decomposition, defatting, delactation, depopulation, derangement, desiccation, desorbition, depuration, denutrition, depigmentation; polyarthritis, polycythemia, polyclinic, polykaryocyte, polyneuritis, polydactyly, polypeptide, polyposis, polynuclear, polymyalgia; subaxillary, subcortical, subdiaphragmatic, sublingual, subliminal, subscription, subserous, subscapular, subpleural, subluxation, subinternship, subclinical, subvalvular, subvitaminosis.*

Синтаксичний спосіб терміноутворення є найбільш продуктивним засобом поповнення термінолексики. Цей спосіб полягає у перетворенні звичайних вільних словосполучень на складні "еквіваленти слів".

17

Найпростішим і водночас найпоширенішим видом складових термінів в англійській термінології є двокомпонентне атрибутивне словосполучення, яке складається з ядерного елемента - іменника в називному відмінку та атрибутивного, визначального елемента. Вельми частотними виявилися подібні словосполучення в проаналізованих нами медичних статтях. Поширеними типами двокомпонентних термінів в англійській медичній лексиці є:

1. Атрибутивні словосполучення з прикметником у функції препозитивного означення **AN**: *microfocal radiography, metabolic rate, infrared rays, ultimate recovery, open reduction, multiple sclerosis, gastric secretion, nasal septum, antitetanic serum, supraventricular tachycardia, soft abdomen, cold abscess, salicylic acid, aural calculus, occult cancer, deterrimal factor, postvaccinal immunity.*

2. Наступними за поширеністю є атрибутивні словосполучення з іменником іменником у функції препозитивного визначення **NN**: *microbiology laboratory, elbow joint, life history, blood serum, hepatitis virus, leg ulcer, motor nerve, lupus nephritis, scrub nurse, duct orifice, food passage, bile peritonitis, head physician, finger plethysmography, drug poisoning, action potential, water pox, skin rash, heart rate, infection rate, addition reaction.*

3. Значна кількість медичних термінів (головним чином, назви захворювань) утворена за моделлю **N'sN**, перший компонент якої позначає власне ім'я, носій якого зазвичай і є творцем цього терміна: *Alanson's amputation, Alzheimer's disease, Down's syndrome, Robson's point, Kocher's forceps, Sutter's blood, Burkitt's lymphoma, Bell's mania, Gram's (staining) method, Coffey's operation, Erb-Charcot's paralysis, Trendelenburg's position, Friedman's reaction, Freyer's operation, Nelaton's catheter.*

4. Огляд типів англійських двокомпонентних термінологічних словосполучень дає змогу дійти висновку про те, що найтиповішими є словосполучення, утворені шляхом визначення вихідного терміна, у яких у ролі атрибутивного терміна виступають прикметники та іменники.

18

Словосполучення є з'єднанням в одному слові двох або більше кореневих морфем: *framework, frostbite, gamma-chamber, gastroduodenoscopy, gastrointestinal, heatstroke, hemochromatosis, high-toxic, hysterosalpinography, juxta-articular, kidney-shaped, knock-knees, lipochondrodystrophy, lysine-cystinuria, macroglobulinemia, microspherocytosis, monoaminoxidase, morphogenesis, mucopolysaccharide, nephrocystosis.*

Таким чином, найпродуктивнішими способами терміноутворення в сучасній англійській мові є морфологічний, синтаксичний і словоскладання.

Для використання як найменування спеціального поняття лексична одиниця мови наділяється термінологічним, тобто понятійним значенням, яке накладається на її власне мовне, тобто лексичне значення. На відміну від семантики слова, семантика терміна являє собою комплекс взаємодіючих між собою лексичного і понятійного значень.

Лексичні та понятійні значення терміна не завжди збігаються. Існує кілька варіантів їх співвідношення.

Відхилення від взаємно однозначної відповідності між поняттями і термінами проявляються у використанні однієї лексичної одиниці для називання кількох понять (омонімія і полісемія) і для використання значень кількох лексичних одиниць для вираження одного поняття (синонімія). Основні лексико-семантичні процеси (полісемія та синонімія) зачіпають терміносистему медичної лексики і є природними в цій сфері.

Основними видами терміноутворення є морфологічний, синтаксичний і морфолого-синтаксичний види. Найпродуктивнішими способами морфологічного терміноутворення є конверсія, суфіксація, префіксація; у синтаксичному терміноутворенні найтипівішими є двокомпонентні атрибутивні словосполучення, в яких у ролі атрибутивного терміна виступають прикметники та іменники. У морфолого-синтаксичному терміноутворенні найпоширенішим способом є словоскладання (або композиція).

1.4. Класифікація медичних термінів

Класифікація медичних термінів становить особливий інтерес. Вона необхідна і для процесу перекладу у зв'язку з необхідністю вибору найбільш потрібного еквівалента при перекладі. Класифікація будь-якої термінології, і медичної зокрема, може значно полегшити цей процес.

Величезний обсяг сучасної медичної термінології супроводжує виняткове різноманіття відображуваних нею категорій наукових понять, які є предметом дослідження багатьох наукових дисциплін; у сукупності вона утворює надскладну макротерміносистему.

Водночас кожен медичний термін є елементом відповідної мікротерміносистеми (анатомічної, гістологічної, ембріологічної, гінекологічної, дерматологічної, фізіотерапевтичної тощо). Будь-яка мікротерміносистема базується на класифікаціях наукових понять. Кожен термін, посідаючи відповідне місце в мікротерміносистемі, перебуває у фіксованих родовидових чи інших зв'язках з іншими її термінами.

Водночас терміни різних мікротерміносистем перебувають у певних відношеннях і зв'язках між собою на рівні макротерміносистеми, що відображає тенденцію прогресу: подальшу диференціацію медичних наук, з одного боку, та їхню зростаючу взаємозумовленість, інтеграцію, з іншого боку.

У XX ст. значно зросла кількість приватних мікротерміносистем, що виражають поняття, пов'язані з діагностикою, лікуванням і профілактикою хвороб, які вражають переважно окремі органи і системи (ендокринологія, пульмонологія, урологія, нефрологія, сексопатологія, гематологія, артрологія, гастроентерологія, кардіоваскулярна хірургія, абдомінальна хірургія, нейрохірургія та ін.). За останні десятиліття досягли значних розмірів вузькоспеціальні лексикони кардіології, онкології, рентгенології, імунології, медичної вірусології, наук гігієнічного профілю.

20

Усередині медичної термінології існують певні розбіжності щодо класифікації термінів. Це може становити певний інтерес при перекладі російською мовою синонімічних термінів. Під час упорядкування медичної термінології слід шукати відповідь на запитання, якому звуковому комплексу терміна надається більша перевага: тому, що прямо відображає суттєві ознаки поняття (кваліфікативний термін), чи тому, що не пов'язаний прямо зі змістом, а лише побічно вказує на нього (асоціативний термін), чи, зрештою, тому, що взагалі не несе ані прямої, ані дотичної інформації щодо змісту терміна (нейтральний термін).

Майже всі галузі термінології клінічної медицини рясніють синонімами, в деяких дисциплінах їхня кількість сягає 25-40% усього термінологічного фонду. Число синонімів, що виражають деякі поняття, досягає 25 і більше. Особливо велике число синонімів серед термінів, що позначають хвороби і синдроми.

Останніми роками питання про кращий тип термінів вирішується переважно на користь кваліфікативних термінів. Їхній позитивний бік – можливість відобразити відмінні ознаки поняття за допомогою часто вживаних терміноелементів і визначальних слів. Переважна більшість медичних термінів належить до кваліфікативних термінів. Навіть на назви лікарських речовин у другій половині XX ст. перестали дивитися тільки як на умовні розпізнавальні знаки, які не несуть жодної наукової інформації. В відповідно до рекомендацій міжнародних організацій, до міжнародних непатентованих найменувань лікарських речовин включають регулярні словесні відрізки, що вказують на приналежність речовини до певної фармакологічної групи. Епонімічні терміни доцільно замінювати на кваліфікативні. Виняток становлять найменування, які давно і міцно увійшли в медичну термінологію і від яких утворено похідні слова. У таких випадках епонімічні терміни мають залишатися хоча б як рівноправні синоніми кваліфікативних.

Однією з найбільш важко розв'язуваних проблем упорядкування

21

медичної термінології є проблема синонімії. Синонімами в термінології називають слова та словосполучення, які, розрізняючись своїм звуковим складом, виражають у межах певної мікротерміносистеми тотожне наукове ПОНЯТТЯ.

Невпорядкованість медичної термінології, як в українській, так і в інших мовах, продовжує залишатися серйозною перешкодою під час обміну науковою інформацією, під час її машинного опрацювання, створює великі труднощі під час адекватного наукового перекладу медичної літератури.

Хоч упорядкування та нормалізація україномовної медичної термінології не є необхідною умовою, ця робота може сприяти полегшенню перекладацької діяльності. Крім фахівців різного медичного профілю в ній мають брати активну участь і перекладачі.

Класифікація термінів, як і класифікація інших елементів мови, це широкий набір варіацій. Визначальним критерієм для побудови певної системи є суб'єктивна думка автора, що ґрунтується на сукупності наукових знань. Саме тому неможливо визначити, яка з класифікацій є правильною, оскільки кожна з них має право на існування. Умовою для вибору тієї чи іншої класифікації може стати лише її придатність для конкретного дослідження.

1.5. Специфіка та зміст перекладацьких теорій

У момент перекладу перекладач зближує дві лінгвістичні системи, одна з яких експліцитна і стійка, а інша – потенційна й адаптована. У перекладача перед очима знаходиться пункт відправлення і йому необхідно створити пункт прибуття. Насамперед він, мабуть, досліджуватиме текст оригіналу, оцінюватиме дескриптивний, афективний та інтелектуальний зміст одиниць перекладу, який він виокремив; відновлюватиме ситуацію, що описана в повідомленні, зважуватиме й оцінюватиме **СТИЛІСТИЧНИЙ**

22

ефект тощо. Але перекладач не може зупинитися на цьому: він обирає якийсь одне рішення; у деяких випадках він досягає цього так швидко, що в нього складається враження раптового й одночасного рішення. Читання вихідною мовою майже автоматично викликає повідомлення мовою перекладу; йому залишається тільки проконтролювати ще раз вихідний текст, щоб переконатися, що жоден з елементів вихідної мови не забуто, після чого процес перекладу закінчено.

Перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу в зазначеному сенсі, називаються перекладацькими трансформаціями. Оскільки перекладацькі трансформації здійснюються з мовними одиницями, що мають як план змісту, так і план вираження, вони мають формально-семантичний характер, перетворюючи як форму, так і значення початкових одиниць.

Важливо зауважити, що говоримо про трансформації з позиції наявної в лінгвістиці трансформаційної теорії. Вважаємо за необхідне згадати коротко про основні її положення та порівняти з іншими теоріями перекладу.

У мовознавстві існує чотири теорії перекладу: денотативна, семантична, структурна та теорія трансформації [Мамрак, с. 17-18].

Денотативна (ситуативна) теорія перекладу – це найпоширеніша модель перекладу. Вона виходить із того факту, що зміст усіх мовних знаків відображає якісь предмети, явища, відносини реальної дійсності. Ці елементи реальної дійсності, що відображаються у знаках мови, зазвичай називаються денотатами. Створювані за допомогою мовного коду повідомлення (відрізки мови) також містять інформацію про якусь ситуацію, тобто про якісь денотати, поставлені в певне відношення один до одного [Там само, с.17].

У денотативній теорії перекладу основна увага приділяється ідентичності двох ситуацій, що описуються за допомогою іноземної мови і

мови-перекладу. При встановленні зв'язку між цими ситуаціями одиницям оригіналу і перекладу відводиться лише роль проміжних посередників. З іншого боку, власне процес перекладу може бути представлений і в інший спосіб: перекладач отримує оригінал, виконує якісь операції, пов'язані з оригіналом, і в результаті створює текст перекладу. Дії перекладача можна в цьому випадку розглядати як роботу якоїсь системи, на "вхід" якої надходить оригінал, а на "виході" видається переклад. Інакше кажучи, основу перекладацької діяльності становитиме свого роду перетворення або трансформація оригіналу в текст перекладу.

За семантичною теорією, переклад – розкриття сутності еквівалентних відношень між змістом оригіналу та перекладу. При цьому спільність існує не між сукупністю сем, закріплених за ЯКИМИСЬ одиницями різних мов (така спільність принципово неможлива внаслідок мовної вибірковості), а лише між окремими елементами змісту. Завдання перекладача полягає в тому, щоб відтворити в перекладі саме ті елементарні смисли, які комунікативно релевантні в оригіналі. Втрата всіх інших сем, що містяться у значенні перекладацьких одиниць, вважається при перекладі несуттєвою.

Структурна теорія, тлумачить переклад як перетворення структури мовного утворення, в результаті якого при збереженні незмінним плану змісту змінюється план вираження – одна мова замінюється іншою [Мамрак, с.17].

Трансформаційна теорія вбачає у перекладі перетворення одиниць і структур вихідної мови в одиниці та структури мови-перекладу.

Виникнення цієї теорії пов'язане з ідеями лінгвістичного вчення, відомого під назвою "трансформаційної граматики". Трансформаційна граMATика розглядає правила породження синтаксичних структур, які характеризуються спільністю лексем та основних ЛОГІКО-СИНТАКСИЧНИХ зв'язків, наприклад: "Хлопчик кинув камінь", "Камінь був кинутий

хлопчиком", "Кинутий хлопчиком камінь", "Кидання каменя хлопчиком". Подібні структури можуть бути отримані одна з одної за відповідними трансформаційними правилами. Відрізняючись за формою одиниць, що їх складають, вони мають значну, хоча й не абсолютну, спільність (інакше "інваріантність") плану змісту.

На сьогодні трансформаційна теорія видається найбільш спроможною. Ключовим для неї є поняття трансформації:

"Трансформація – полягає зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі. За Аллою Мамрак, трансформація – це один із методів породження вторинних мовних структур, який полягає в закономірній зміні основних моделей або ядерних структур [Мамрак, с. 107].

Типи перекладацьких трансформацій: перестановка, заміна, додавання та опущення.

Більшість лінгвістів поділяє всі перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні та змішані (або комплексні).

Фітерман А. М. виділяє три типи перекладацьких трансформацій:

- Граматичні трансформації (перестановки, опущення і додавання, перебудови та заміни речень).
- Стилiстичні трансформації (синонімічні заміни і описовий переклад, компенсація та інші види замін).
- Лексичні трансформації (додавання, конкретизація і генералізація речень, опущення) [Фітерман].

А. Д. Швейцер пропонує ділити трансформації на чотири групи за рівнями: компонентним (різного роду заміни), референціальним (конкретизація та генералізація), прагматичним (компенсації, пояснювальний переклад) та стилістичним (компресія та розширення) [Швейцер].

За А. Мамрак, яка услід за Я. І. Рецкерем, називає лише два типи трансформацій:

- Граматичні трансформації у вигляді заміни частин мови або членів речення.
- Лексичні трансформації полягають у конкретизації, генералізації, диференціації значень, антонімічному перекладі, компенсації втрат, що виникають у процесі перекладу, а також у смисловому розвитку та цілісному перетворенні [Мамрак].

Структурні трансформації – один із методів породження вторинних мовних структур, який полягає в повному або частковому транспонуванні форми слова однієї мови в систему іншої. Види структурних трансформацій у перекладі:

1. Транскрипція – спеціальний спосіб запису перекладного тексту, заснований на суворій відповідності між буквами письма вихідної мови та звуками мови-перекладу.
2. Транслітерація – передача тексту, написаного за допомогою алфавітної системи вихідної мови засобами алфавітної системи мови-перекладу.
3. Калькування – утворення нових слів або введення в мову перекладу нових способів словотвору шляхом запозичення словотвірних моделей мови оригіналу.
4. Описовий переклад – переклад слова з однієї мови на іншу, здійснюваний за допомогою лексикалізованого сполучення.
5. Наближений переклад – підбір найближчої за значенням відповідності в мові перекладу для лексичної одиниці іноземної мови, яка має у перекладній мові еквівалентних відповідностей.
6. Трансплантація – перенос слів і висловів перекладу в іноземному

26

написанні для надання тексту автентичності.

Очевидно, що єдиної класифікації типів перекладацьких трансформацій у сучасній лінгвістичній науці не існує. Також слід зазначити, що створення єдиної класифікації ускладнене тим, що різні лінгвісти виділяють різну кількість прийомів перекладацької трансформації.

Залежно від характеру одиниць іноземної мови, які розглядаються як вихідні в операції перетворення, перекладацькі трансформації поділяються на лексичні та граматичні. Крім того, існують також комплексні лексико-граматичні трансформації, де перетворення або зачіпають одночасно лексичні та граматичні одиниці оригіналу, або є міжрівневими, тобто здійснюють перехід від лексичних одиниць до граматичних і навпаки.

Основні типи лексичних трансформацій, що застосовуються в процесі перекладу, включають такі перекладацькі прийоми: перекладацьке транскрибування і транслітерацію, калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизацію, генералізацію, модуляцію). До найпоширеніших граматичних трансформацій належать: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування речення, об'єднання речень, граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення). До комплексних лексико-граматичних трансформацій належать антонімічний переклад, експлікація (описовий переклад) і компенсація.

РОЗДІЛ II. СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

27

2. 1. Специфіка перекладу медичних термінів

Для того, щоб правильно визначити поняття, які виражаються терміном, потрібно знати ту галузь науки і техніки, до якої належить ця лексема. Будь-який термін слід розглядати не як відокремлену смислово одиницю, поза будь-яким зв'язком із оточуючими його словами та контекстом загалом, а як слово, за яким закріплено певне значення, але яке може змінити свій зміст залежно від тієї сфери, в якій його вжито в даному конкретному випадку.

Для правильного розуміння і перекладу термінів необхідно також знати морфологічну будову термінів, семантичні особливості, що відрізняють їх від загальноживаних слів, основні типи термінів-словосполучень, їх структурну особливість і специфіку вживання. Це дасть змогу домогтися вичерпного розуміння змісту понять, що виражаються термінами, і полегшить роботу з відповідними термінологічними словниками. Термін має по можливості бути коротким і точним. Під точністю терміна розуміється його здатність правильно орієнтувати, іншими словами, буквальне значення складових його компонентів повинно відповідати смислового змісту.

Особливу галузь науково-технічного перекладу становить переклад медичних текстів.

Медичний переклад, або переклад медичних текстів – один із найвідповідальніших видів перекладу, оскільки він вимагає не тільки гарного володіння мовою, а й, найчастіше, неможливий повною мірою без відповідних медичних знань. Саме тому зростає необхідність у підготовці фахівців, які володіють іноземними мовами.

Кожен вузькоспеціальний технічний переклад, а медичний особливо, висуває досить високі вимоги до перекладача.

Багато вчених проводили дослідження, що стосуються труднощів, із якими стикається перекладач у процесі перекладу медичних текстів. Зараз

28

розглянемо специфіку англomовних медичних термінів, яка може викликати труднощі під час перекладу на українську мову.

По-перше, це синонімія термінів, яку термінознавці вважають украй небажаним явищем, що ставить під сумнів саму термінологічність цих одиниць.

Під час перекладу медичної термінології у зв'язку із синонімами інтерпретаційного типу доводиться вирішувати два серйозні завдання.

По-перше, необхідно переконатися в тому, що ці терміни дійсно є синонімами, а не виражають різні поняття. Єдиною підставою для такого рішення слугує наукове визначення або чіткий опис, які можна знайти в довідковій літературі. Їхня відсутність не дає змоги достовірно встановити, чи термін виражає поняття в цілому, чи лише якісь окремі його ознаки.

По-друге, із низки синонімів необхідно вибрати найбільш адекватний і точний. Розв'язання обох завдань становить значні труднощі, пов'язані з наявністю різних поглядів, прихильників і противників конкретного синоніма. Іноді окрему складність становить відсутність докладної інформації. Вибір найкращого терміна в такому разі має проводитися шляхом обговорення проблеми з компетентними вченими або фахівцями в даній галузі.

Наприклад: *Disruption of the articular cartilage at its deeper layers with or without subchondral bone damage, while the articular surface itself remains intact.*

Розрив суглобового хряща в нижніх шарах, який може супроводжуватися пошкодженням підхрящової кістки; при цьому поверхня суглоба залишається неушкодженою.

Під час перекладу цього речення брали до уваги частотність вживання в українській медичній літературі понять "підхрящовий" і "субхондральний". Обидва ці поняття фактично позначають одне й те саме. Однак через більшу поширеність терміна "підхрящовий" перевагу було

віддано саме цьому варіанту. Крім того, слід враховувати загальний стиль створюваного перекладу. Аналізоване в даному випадку видання **належить**, скоріше, до науково-популярного стилю, тому надмірне вживання спеціальних медичних термінів може зробити переклад досить складним для розуміння.

Однак слід зазначити, що в процесі підготовки україномовного перекладу анатомічної номенклатури, еквівалентного міжнародному кодексу латинською мовою, за загального нагляду на максимальне використання вітчизняних слів і словотвірних елементів, у низці випадків перевага має бути надана інтернаціоналізму.

У мікротерміносистемах клінічних дисциплін перевагу інтернаціоналізму перед українськими термінами віддають досить часто. У тих випадках, коли застосування вищевказаних критеріїв свідчить на користь україномовного еквівалента, йому, безсумнівно, слід надавати перевагу, але розв'язувати це питання у випадку з медичними текстами із суто пуристичних позицій надання переваги словам одномовного, частіше за все, вітчизняного походження, не слід. Усі пуристичні спроби суцільної заміни інтернаціоналізмів словами рідної мови закінчувалися, як правило, невдачею.

Вищевказані критерії необхідно враховувати не тільки під час вибору кращого терміна із синонімів еквівалентного типу, а й під час оцінки спроб впровадження в медичний лексикон запозичених неологізмів.

Ще одну проблему становить розбіжність у класифікації та номенклатурі різних органів і систем організму, а також розбіжності в методиці досліджень і способах представлення їхніх результатів.

Наприклад: *For example, the torn medial collateral ligament of the knee and the torn lateral ligament of the ankle may be treated conservatively with full or partial immobilization.*

Наприклад, розрив медіальної колатеральної зв'язки коліна або розрив

латеральної зв'язки гомілковостопного суглоба можна лікувати консервативно, застосовуючи часткову або повну фіксацію.

Простий, здавалося б, для перекладу уривок насправді може викликати певні труднощі у зв'язку з тим, що англійське "ankle" перекладається українською мовою щонайменше трьома різними варіантами:

- 1) щиколотка;
- 2) гомілковостопний суглоб;
- 3) таранна кістка.

У цьому випадку знову доводиться оцінювати частотність вживання конкретного терміна в мові перекладу. Поєднання "розрив зв'язки щиколотки" не вживається, за винятком тих випадків, коли здійснювали переклад тексту з англійської мови українською мовою і перекладач, не скориставшись додатковою довідковою літературою, припустився вибору варіанта "щиколотка" замість правильного "гомілковостопний суглоб".

Крім того, особливі труднощі зазвичай викликають скорочення. Абревіатури та скорочення виявляють цілу низку граматичних особливостей. У зв'язку з особливою схильністю англійської мови до компресії, економії мовних засобів, спрощення граматичних конструкцій.

З одного боку, це нескінченні можливості для створення дедалі нових абревіатур, їхньої якнайшвидшої адаптації в системі англійської мови, з другого – це певні складнощі, пов'язані з протиріччями в цій системі, з її недосконалістю. Насамперед, це проблеми перекладу абревіатур. Точність і однозначність абревіатури важлива в будь-якій галузі науки, але в медицині ця проблема видається життєво важливою, бо, на жаль, частотними є випадки нанесення шкоди пацієнту, аж до летального результату, внаслідок неправильної інтерпретації медичної абревіатури.

Часто трапляються оказіональні, не зафіксовані в словниках, абревіатури. І хоча існують словники медичних абревіатур, далеко не завжди вони можуть стати в нагоді, оскільки нерідко скорочення

виявляється авторським, народженим "тут і зараз", тільки в межах тексту, що перекладається.

Однак слід зазначити, що крім оказіональних скорочень, іноді частотність уживання англійської абрєвіації є вищою, ніж у її українського еквівалента. Існують випадки, коли еквівалента доволі поширеному в англійській мові поняттю в українській мові взагалі не існує.

Наприклад: *A particular type of muscle soreness known as delayed onset muscle soreness (DOMS) develops 24–48 hours after unaccustomed physical activity.*

Особливий тип хворобливості м'язів, відомий як "синдром відстроченої м'язової хворобливості - СВМБ" (англ. delayed onset muscle soreness, DOMS), розвивається через 24-48 годин після виконання незвичної м'язової активності.

У даному випадку термін "DOMS" (delayed onset muscle soreness) є досить широко використовуваним в англійській мові поняттям. Незважаючи на те, що англійському терміну відповідає кілька варіантів перекладу, скорочення, уведене в текст перекладу, в українській мові відсутнє. Через те, що термін досить довгий, а в тексті він вживається кілька разів, доцільно використовувати скорочення, що пояснюється під час його введення в текст.

Серйозною перешкодою для здійснення перекладу є неповнота спеціалізованих двомовних словників. За стрімкого розвитку медичної науки навіть онлайн-словники, що швидко поповнюються, не в змозі встигнути за новоутвореннями термінології, не кажучи вже про друковані видання.

Наприклад: *Muscles that are commonly affected are the hamstrings, quadriceps and gastrocnemius; these muscles are all biarthrodial (cross two joints) and thus more vulnerable to injury.*

Найчастіше страждає підколінне сухожилля, чотириголовий і

литкові м'язи. Ці м'язи біартродіальні (проходять через два суглоби) і тому більш схильні до травм.

У цьому прикладі термін "biarthrodial" вжито в оригінальному тексті. Під час аналізу різних словників, як друкованих, так і електронних, не вдається виявити переклад цього слова. Досить широко використовується термін "diarthrodial cartilage", який українською перекладається як "суглобовий хрящ". Однак переклад "суглобовий м'яз" у цьому разі не підійде, бо за визначенням, знайденим в одному зі спеціалізованих медичних словників, "biarthrodial muscles are muscles that span over two joints and have a function over those joints". Опис суглобових м'язів цим поняттям не обмежується. Саме тому найкращим варіантом стала транслітерація.

Побудовані цими способами терміни самі по собі несуть мало інформації, тому під час їхнього використання потрібні додаткові пояснення (принаймні під час уведення терміна в текст). Далі в тексті запозичений термін виступає як самостійна одиниця.

Ще однією проблемою є те, що в медичній літературі, на відміну від багатьох інших, широко використовується латинська мова, яка зазвичай не потребує перекладу, якщо текст призначається для фахівців цієї галузі.

Наприклад: *All contaminated wounds, especially penetrating wounds, have the potential to become infected with Clostridium tetani.*

Усі заражені рани, особливо проникаючі, мають імовірність зараження бактерією Clostridium tetani (правцевою паличкою).

Якщо для перекладу береться науково-популярне видання, вирази і терміни, використані в оригіналі латиною, можуть бути незрозумілі українськомовному читачеві, тому незайвим буває додаткове пояснення, особливо якщо в українській мові існує усталений еквівалент. Вищевикладений приклад ілюструє подібну ситуацію.

Ще одним явищем, яке досить часто зустрічається, можна вважати комбінації латинських і англійських слів.

Наприклад: *Examples of these problems are the sinus tarsi syndrome of the subtalar joint and synovitis of the hip joint.*

Прикладами цих проблем можуть слугувати синдром пазухи передплюсни підтаранного суглоба і синовіт стегнового суглоба.

За наявності відповідних еквівалентів ці поєднання краще повністю перекладати, не залишаючи латинських аналогів, що і було здійснено в цьому випадку.

За К. Гончар, Г. Тригуб та О. Хникіною, стандартизація медичних термінів нерідко зустрічає опір медичної спільноти, а запропоновані терміни не завжди бувають вдалими з лінгвістичного погляду. Нова міжнародна анатомічна термінологія впроваджується повільно, тому очікувати усунення небажаної синонімії найближчим часом не доводиться [Гончар].

Багато джерел зазначають, що ідеальним терміном є той, термін, який позбавлений усілякого емоційного забарвлення. Проте існує велика кількість термінів, які цього забарвлення набувають.

Наприклад: *Examples of periosteal injury include the condition known as a 'hip pointer', an injury to the periosteum of the iliac crest caused by a direct blow, and periosteal injury of the tibia resulting from a blow from a kick, stick or ball.*

Як приклад окісткових травм можна навести забій окістя клубової кістки і окісткову травму великої гомілкової кістки внаслідок нанесення прямого удару ногою, м'ячем або палицею.

Термін "hip pointer" не має усталеного перекладу українською мовою, і тому досить складно зрозуміти, що мається на увазі під цим поєднанням. Однак у мережі є досить велика кількість зображень, які можуть стати наочним довідковим матеріалом. Завдяки цим фотографіям легко з'ясувати, що українською мовою цей термін можна перекласти описово. Проте, у зв'язку з великою частотністю використання усталеного поєднання в

англійській мові, слід очікувати швидкої появи точного еквівалента і в українській мові.

Наприклад: *The most common site of muscle contusions is the front of the thigh in the quadriceps muscle. This injury is known as a 'cork thigh' or 'charley horse'.*

Найпоширенішим місцем ударів є передня поверхня стегна в ділянці чотириголового м'яза. Цю травму називають "забій стегна" або "розрив м'яза".

У цьому випадку також використовується описовий переклад, оскільки терміни "cork thigh" і "charley horse", які широко використовуються в англійській літературі, не мають усталеного еквівалента в українській мові, тому дослівний переклад призвів би до того, що україномовному читачеві текст міг би бути не зовсім зрозумілий.

Неважко помітити, що зазначені проблеми – здебільшого лексико-термінологічного змісту. Проблеми, що лежать у площині морфології, синтаксису, стилістики, міжкультурних відмінностей, здебільшого специфічні, їхній набір і зміст значно різняться залежно від мовних пар. Таким чином, перекладач медичних текстів повинен брати до уваги особливості мовної системи та узусу вихідної мови та мови перекладу, звертаючи увагу на відповідності та трансформації, що належать до всіх мовних рівнів.

І.С. Козоріс зазначає, що "деякі слова загальноживаної лексики в медичних текстах набувають додаткового значення і стають медичними термінами. Наприклад, іменник "reduction" поряд із загальноживаним значенням зменшення, у медичних текстах означає вправлення (у травматології) [Козоріс].

Одним із важливих питань під час перекладу медичної літератури є проблема так званих "помилкових друзів перекладача". Помилкові друзі перекладача (калька фр. *Faux amis*), або міжмовні омоніми (МІЖМОВНІ

пароніми) – пара слів у двох мовах, схожих за написанням та/або вимовою, часто зі спільним походженням, але відмінних за значенням. Той аспект є особливо актуальним саме для медичних текстів, оскільки в них є велика кількість грецьких і латинських запозичень, деякі з яких згодом було переосмислено, деякі з них увійшли в різні мови, володіючи вже іншим значенням.

Найпоширенішим прикладом подібних одиниць у медичних текстах є слово "angina", яке українською перекладається зовсім не як "ангіна", а як "стенокардія".

Наприклад: *It is uncertain whether tendinosis is preceded by acute inflammation.*

Доки неясно, чи передує хронічному тендиніту гострий запальний процес.

Звісно, "tendinosis" у цьому випадку можна було перекласти як "тендиноз", однак це поняття не настільки добре відоме, щоб включати його в науково-популярний текст. Поняття "тендиніт" натомість доволі поширене. Слід зазначити, що словник дає кілька перекладів англійського поняття, однак ані термін "тендиноз" (з огляду на зазначені вище причини), ані "тендиніт" (з огляду на те, що автор кількома абзацами раніше використовує термін "tendinitis", описуючи інше захворювання та, вочевидь, маючи на увазі підпоняттям "tendinosis" іншу недугу) у цьому разі не може бути застосовано. Оскільки існує опис цього захворювання, не створює жодних труднощів визначити, що "tendinosis" у цьому випадку цілком можна перекласти як "хронічний тендиніт".

Суттєві розбіжності спостерігаються у вживанні епонімів (термін або поняття, утворене (принаймні частково) за якимось власним ім'ям (прізвище або географічна назва)).

Наприклад: *The most common examples of this injury are Osgood-*

Schlatter disease at the attachment of the patellar tendon to the tibial tuberosity and Sever's disease at the attachment of the Achilles tendon to the calcaneus.

Найпоширенішими прикладами цієї травми є хвороба Осгута-Шлаттера в місці прикріплення колінного сухожилля до горбистості великої гомілкової кістки і синдром Півночі в місці прикріплення ахіллесового сухожилля до п'яткової кістки.

Наприклад: *A common example is de Quervain's tenosynovitis at the wrist.*

Типовим прикладом може слугувати стенозуючий теносиновіт зап'ястя (хвороба де Кервена).

Якщо в першому випадку зміни, зроблені в перекладеному варіанті, незначні, то в другому прикладі видно, що було використано описовий переклад із подальшим поясненням. Зроблено це через те, що саме захворювання де Кервена може бути невідомим широкому загалу, а, оскільки йому в українській мові відповідає певний еквівалент (на відміну від першого прикладу), то було вирішено запропонувати два варіанти перекладу в одному реченні.

Як уже йшлося вище, однією з відмінних рис медичного перекладу є високий рівень термінологічності, вживання аббревіатур і скорочень.

2. 2. Основні проблеми медичного перекладу

Перш за все, медичний переклад, як і будь-який інший вузькоспеціальний технічний переклад, висуває досить високі вимоги до перекладача: "... з одного боку, передбачає оптимальне оволодіння такими навичками, як читання, аудіювання, письмо та говоріння, але, з іншого, – вимагає, по-перше, специфічного їх поєднання та поєднання в часі, а по-друге, постійної координації двох мовних систем та паралельних мовних дій двома мовами – іноземною та рідною" [Карабан]. Перекладач має не просто добре знати мову, з якої перекладає, а й досконало володіти рідною.

37

Важливо пам'ятати, що терміну протипоказані експресія, побічні асоціації та інші риси, властиві художньому слову. Відсутність образності, емоцій - ось ідеал терміна. Терміну не притаманне жодне стилістичне забарвлення, а тільки лише нейтральність.

Проблеми, що лежать у площині морфології, синтаксису, стилістики, міжкультурних відмінностей, здебільшого специфічні, їхній набір і суть значно різняться залежно від мовних пар. Таким чином, перекладач медичних текстів повинен брати до уваги особливості мовної системи та узусу вихідної мови та мови перекладу, звертаючи увагу на відповідності та трансформації, що належать до всіх мовних рівнів.

С. В. Шепітько зазначає, що "деякі слова загальноживаної лексики в медичних текстах набувають додаткового значення і стають медичними термінами.

Наприклад, іменник *reduction* поряд із загальноживаним значенням зменшення, у медичних текстах означає: *вправлення (у травматології)*, *reduction treatment* - лікування *наркоманів поступовим вилученням звичного наркотику*, *reduction diet* - харчового режиму з малим вмістом жирів і речовин, *reduction in circulation* - ослаблення кровообігу [Шепітько].

Абревіатури та скорочення виявляють цілу низку граматичних особливостей. У зв'язку з особливою схильністю англійської мови до компресії, економії мовних засобів, спрощення граматичних конструкцій. З одного боку, це нескінченні можливості для створення дедалі нових абревіатур, їхньої якнайшвидшої адаптації в системі англійської мови, з другого - це певні складнощі, пов'язані з протиріччями в цій системі, з її недосконалістю. Насамперед, це проблеми перекладу абревіатур. Точність і однозначність абревіатури важлива в будь-якій галузі науки, але в медицині дана проблема видається життєво важливою.

Українська мова значно відстає в кількісному відношенні до абревіатур: те, що називається терміном в українській мові, в англійській

мові перетворюється на абревіатуру: *LK* "left kidney" `лівий почечник'; *RK* "right kidney" `правий почечник'; *LN* "liquid nitrogen" `рідкий азот' [Шепітько].

Н.Н. Гавриленко у своїй статті "До питання про труднощі медичного перекладу" докладно зупиняється і на інших видах скорочення і усічення (апокопи, аферези, синкопи), виділяючи їх як особливий фактор, що ускладнює завдання перекладача.

Підсумовуючи розгляд матеріалів, що стосуються складнощів медичного перекладу, не можна не відзначити високий ступінь стурбованості сучасних дослідників даною проблемою, у зв'язку з чим висвітлюється вона досить детально. Адже медичний переклад – відповідальна справа, від нього нерідко залежить людське життя і здоров'я.

2.3.Способи перекладу термінів медицини

Слід пам'ятати, що термін, як правило, перекладається **ВІДПОВІДНИМ** терміном іншої мови, тому такі прийоми, як аналоги, синонімічні заміни, описовий переклад, використовуються тільки тоді, коли в мові немає відповідного терміна для перекладу. Ретельний аналіз спеціальної термінології показує її неоднорідність. Поряд з однозначними термінами, що мають точні й чіткі семантичні межі, є й багатозначні терміни. Тому багатозначність навіть однокомпонентних термінів ускладнює їхнє правильне розуміння і переклад, адекватність якого повністю залежить від контексту ситуації. З погляду труднощів розуміння та перекладу терміни можна поділити на три групи.

1. Терміни, які позначають реалії іноземної дійсності. Розуміння

39

термінів цієї групи не становить труднощів, можливі такі **випадки**:

а) як еквівалент використовується український термін, форма якого пов'язана з формою англійського терміна (інтернаціональні терміни):

Наприклад: *Tendinitis may occur in association with paratendinitis.*

Тендиніт може супроводжувати паратендиніт.

У цьому випадку в оригіналі використано міжнародні терміни латинського походження.

Наприклад, *tendinitis* – від *lat. tendo* – сухожилля та *itis* – запалення.

б) як еквівалент використовується український термін, форма якого не пов'язана з формою англійського терміна:

Наприклад: *The two most commonly ruptured tendons are the Achilles tendon and the supraspinatus tendon of the shoulder.*

Найчастіше розриви трапляються в ахілловому сухожиллі та в сухожиллі надкісткового м'яза плеча.

У цьому випадку кожна складова англійського терміна і сам термін загалом мають усталені еквіваленти в українській мові, тому під час перекладу було використано саме наявні еквіваленти.

в) значення багатоконпонентного англійського терміна, який складається із кількох слів, збігається за значенням і формою з відповідними компонентами українського терміна;

Наприклад: *Articular cartilage lines the ends of long bones.*

Суглобовий хрящ охоплює кінці довгих кісток.

Цей приклад містить у собі термін "articular cartilage", який є поєднанням прикметника "articular" та іменника "cartilage". Під час перекладу повністю зберігається структура терміна і його значення. При цьому термін передається українською мовою аналогічним поєднанням іменника та прикметника, кожне з яких має поодинокі відповідність при перекладі в межах медичної термінології.

г) загальне значення багатоконпонентного англійського терміна

40

повністю збігається зі значенням аналогічного українського терміна, але окремі його компоненти відрізняються від компонентів українського еквівалента.

Наприклад: *The treatment of cramps is aimed at reducing muscle spindle and motor neuron activity by reflex inhibition and afferent stimulation.*

Лікування судом спрямоване на зменшення активності нервово-м'язового веретена і рухових нейронів шляхом придушення рефлексів і стимулювання чутливих нервів.

Під час перекладу представленого терміна здійснено заміну англійського прикметника "afferent" на словосполучення "чутливі нерви". Це обумовлено тим, що в українській мові не існує усталеного еквівалента англійському терміну "afferent stimulation". Після прочитання відповідної медичної довідкової літератури вдалося встановити, що ця методика лікування передбачає саме стимуляцію чутливих нервів, тому для адекватнішого розуміння перекладу було вирішено використовувати саме знайоме українськомовному читачеві поняття.

2. Терміни, що позначають реалії іноземної дійсності, відсутні в українській дійсності й не мають загальноприйнятих українських термінологічних еквівалентів.

У такому разі застосовуються:

а) Еквіваленти, створені шляхом транскрибування англійського терміна:

Наприклад: *This injury, known as neuropraxia, usually resolves spontaneously but slowly.*

Ця травма, відома як нейропраксія, зазвичай минає сама собою, але це займає багато часу.

Цей приклад демонструє використання транскрибування під час перекладу з англійської на українську мову. Термін "neuropraxia" перекладається українською мовою усталеною транскрипцією, яку і було застосовано у вищевикладеному реченні.

41

б) Еквіваленти, створені шляхом дослівного перекладу (калькування) англійського терміна:

Наприклад: *The treatment of cramps is aimed at reducing muscle spindle and motor neuron activity by reflex inhibition and afferent stimulation.*

Лікування судом спрямоване на зменшення активності нервово-м'язового веретена і рухових нейронів шляхом придушення рефлексів і стимулювання чутливих нервів.

У даному випадку калькування є не новоутвореним, а доволі усталеним в українській мові. "Активність рухових нейронів" – термін, який часто зустрічається в науково-популярній літературі. Під час перекладу слід враховувати, що калька в цьому випадку є загальноприйнятною, тому будь-який інший переклад був би не зовсім правильним.

г) Еквіваленти, створені поєднанням транскрибування та дослівного перекладу.

Наприклад: *In some athletes bone scans show uptake of radioisotope at non-painful sites.*

У випадку із деякими спортсменами сканування кісток виявляє підвищене поглинання випромінювання радіоізоотопів у нехворобливих місцях.

У прикладі, який розглядається, термін "uptake of radioisotope" складається з двох слів, перше з яких перекладено дослівно, оскільки, згідно з методологією дослідження за допомогою радіоізоотопної діагностики, саме їх підвищене поглинання є ознакою аномального стану кістки. Друга частина терміна перекладається транскрибуванням і має усталений еквівалент в українській мові, паралельно будучи міжнародним терміном.

Крім того, існують ситуації, коли необхідно зробити вибір одного з можливих лексичних варіантів:

а) вибір між транскрибуванням й українським терміном;

42

Наприклад: *Bursa* – 1) сумка; 2) бурса; 3) синовіальна сумка;

б) вибір між транскрибуванням і описовим перекладом.

Наприклад: *Fibrosis* – 1) ущільнення сполучної тканини; 2) фіброз.

В обох випадках перевагу віддають варіанту, який більше ПІДХОДИТЬ стилістично та логічно.

Ще одним способом перекладу є переклад за допомогою опису значення терміна. Опис – введення описового звороту, за якого незмінним є значення іншомовної одиниці безвідносно до характеру його зв'язків із зовнішньою структурою слова. Існують 2 типи описового перекладу:

1. Пояснення.

Наприклад: *For patients with patellar tendinopathy or Achilles tendinopathy, we recommend the tendon-specific scoring systems called the VISA-P and VISA-A scores, respectively.*

Для пацієнтів із тендинопатією надколінного або ахіллового сухожилля ми рекомендуємо відповідно системи оцінювання VISA-P і VISA-A, створені спеціально для цих сухожиль. Їх було розроблено в Інституті спортивної оцінки м. Мельбурн, штат Вікторія (від англ. Мельбурн, штат Вікторія (від англ. The Victorian Institute of Sport Assessment in Melbourne)).

Просте збереження абрєвіації в українському перекладі могло виявитися недостатнім, оскільки в англомовній літературі дана абрєвіація використовується самостійно досить часто, що зробило її широко відомою в галузі медичної термінології. При цьому читач, бачачи абрєвіатуру, заздалегідь знає, що за нею стоїть. Під час застосування цього скорочення під час перекладу вперше не буде зайвим уточнити, як саме вона розшифровується.

1. Підстановка (як еквівалент використовується вже наявне слово або словосполучення, що має достатню спільність із вихідним словом).

Наприклад: *The evidence-based treatments include exercise therapy (e.g.*

heel drops, partial squats, wrist exercises) and nitric oxide paste patches.

Лікування, засноване на клінічних показниках, містить лікувальну фізкультуру (опускання п'яти, стоячи на підвищеній поверхні, неповні присідання, вправи для кисті рук) і лікувальні пов'язки з пастою з оксиду азоту.

Переклад спортивних вправ і військових команд зазвичай не викликає труднощів, оскільки найчастіше це твердо усталені словосполучення або окремі слова. Однак іноді подібних еквівалентів не існує. Саме тому необхідно використовувати описовий переклад, принаймні до створення усталеної перекладацької відповідності.

Необхідно зазначити, що основна помилка під час перекладу таких термінів полягає в тому, що перекладачі іноді прагнуть знайти буквальну відповідність іноземному терміну в українських матеріалах. Такий підхід є не зовсім правильним, бо, по-перше, стирається специфіка реалій іноземної дійсності, а, по-друге, може виникнути помилка у зв'язку з тим, що ці терміни можуть виражати поняття, характерні тільки іншомовній дійсності, і тому не відповідати реаліям, прийнятим в українських спеціальних матеріалах.

Інші помилки виникають унаслідок неправильного віднесення терміна до однієї з уже зазначених груп і вибору неадекватного способу перекладу. Ще однією помилкою перекладача є дослівний переклад, коли іншомовний термін або його компоненти аналогічні українському терміну, але мають інше значення. Під час перекладу слід також завжди враховувати реальне значення терміна в даній обстановці, в даному контексті. Слід також враховувати можливий зсув значення терміна при використанні множини. Таким чином, правильне розуміння і переклад термінів залежить не тільки від хорошого знання мови, але також і від знання реалій іноземної та української дійсності.

Велика увага приділяється систематичності новостворюваних термінів. У багатьох галузях розроблено спеціальні правила утворення

44

термінів для понять або об'єктів певного класу.

Терміни-словосполучення створюють шляхом додавання до терміна, що позначає родові поняття, конкретизуючих ознак з метою отримати видові поняття, безпосередньо пов'язані з вихідним. Такі терміни фактично це згорнуті визначення, що відносять дане поняття під більш загальне і одночасно вказують на його специфічну ознаку. Таким чином, утворюються своєрідні термінологічні гнізда, що охоплюють численні різновиди позначуваного явища.

Наприклад: *Overuse injuries in bursae are quite common, particularly at the subacromial bursa, the greater trochanteric bursa, the bursa deep to the iliotibial band at the knee and the retrocalcaneal bursa separating the Achilles tendon from the calcaneus.*

Травми сумки, пов'язані з надмірним навантаженням, трапляються досить часто, особливо в подакроміальній сумці, вертлюжній сумці великого сідничного м'яза, у сумці, розміщеній у клубово-великогомілковому тракті в ділянці коліна, та в сумці сухожилля п'яти, яка розділяє ахіллове сухожилля та п'яткову кістку.

У цьому випадку застосовувалося класичне правило **перекладу** багатомовних термінів англійської мови, коли спочатку слід перекладати крайнє праве слово, а потім по ланцюжку, просуваючись до крайнього лівого. Таким чином, спочатку було визначено приналежність терміна до "сумок", за чим уже послідувало її визначення як "вертлюжної сумки великого сідничного м'яза".

Таким чином, існує ціла низка способів, що дають змогу здійснити переклад медичної термінології з англійської мови на українську мову. У кожному окремому випадку необхідно керуватися структурою самого терміна, його місцем у тексті та загальним стилем створюваного **перекладу**. Необхідно стежити за тим, щоб переклад був адекватним, еквівалентним і, за можливості, зберігав весь творчий задум автора оригіналу.

2.2. Особливості перекладу англомовних медичних термінів на українську мову

У цьому розділі нашої роботи проведемо аналіз прочитаних медичних статей та їхніх перекладів українською мовою з метою виявлення особливостей перекладу медичних термінів. Загалом було прочитано та проаналізовано 8 статей медичної тематики. Вибрано понад 350 прикладів вживання та перекладу англомовних медичних термінів на українську мову.

Цікаво, що статті обрали найрізноманітніші: як розраховані виключно на наукову аудиторію і перенасичені вузькоспеціальною термінологією, абсолютно незрозумілою звичайному читачу ("Гостра ВІЛ-1 інфекція", стаття про лімфому Ходжкіна), так і більш "людяні", за своєї безсумнівної наукової цінності, що апелюють до ширшого кола читачів ("Commotio Cordis", "Measles and the World Cup"). Такий стилістичне розмаїття дало змогу відтворити повнішу й різноманітнішу картину особливостей перекладу англійських медичних термінів.

Труднощі аналізу полягають у тому, що термін – явище консервативне. Досить важко виявити щось нове і незвичайне. Крім того, терміни часто складаються не з одного слова, а з поєднання слів, кожне з яких має свою трансформацію під час перекладу.

Кількісний аналіз показав, що найчастішою трансформацією для медичних термінів є транслітерація (91 випадок). Справді, переважна більшість термінів – назви хвороб та інших внутрішніх процесів організму, запозичені з латинської мови, вони інтернаціональні, тож часто передаються з однієї мови в іншу за допомогою транслітерації: *lymphadenopathy* - лімфоаденопатія; *myocarditis* - міокардит (*Chickenpox 2012*), *hypertrophic cardiomyopathy* - гіпертрофічна кардіоміопатія

(*Commotio Cordis* 2012); *cytolysis* - *цитоліз* (*Acute HIV-1 Infection* 2012).

На другому місці за частотністю – ікалькування (80 прикладів): *chelating agent* - *хелатуючого агента*, *mobilized metals* - *мобілізованих металів* (*Urine elements* 2012); *photophobia* - *світлобоязнь*; *intravenously* - *внутрішньовенно*; *rubella* - *краснуха* (*Chickenpox* 2012).

Перестановка налічує 55 випадків вживання – це найчастіша трансформація для словосполучень: *Stevens-Johnson syndrome* - *Синдром Стівенса-Джонса* (*Chickenpox* 2012); *congenital coronary-artery anomalies* - *вродженої аномалії коронарної артерії* (*Commotio Cordis* 2012); *HIV-1 antibody test (seroconversion)* - *ітестом на ВІЛ-1 антитіла (сероконверсія)* (*Acute HIV-1 Infection* 2012).

Примітно, що поєднання "прикметник + іменник" перекладаються або як узгодження, "прикметник + іменник", або як керування "іменник + іменник" (*cardiac cycle* - *серцевий цикл* (*Commotio Cordis* 2012), але *cardiac silhouette* - *силует (чого?) серця (там само)*).

Логічна синонімія також доволі численна – 42 випадки: *testing* - *аналізи* (*Urine elements* 2012); *replicates* - *розмножується*; *fulminant hepatitis* - *реактивний гепатит*; *Pharmaceutical medicine* - *алопатичне лікування* (*Chickenpox* 2012); *triggered* - *спровокований*; *abort* - *купіруватися* (*Commotio Cordis* 2012); *history of exposure* - *історія захворювання* (*Acute HIV-1 Infection* 2012).

Легко розпізнається і є досить частотною граматична заміна – 27 випадків: *the use of aspirin to control fever and pain* - *використанням аспірину як жарознижуючого та анальгетика* (*Urine elements* 2012); *To be anatomically susceptible* - *володіти анатомічною сприйнятливістю* (*The polio vaccine... 2012*); *Glycemic Control* - *контроль глікемії* (*Nephropathy... 2012*).

Випадків конкретизації та експлікації набралось по 17 і 16 прикладів

відповідно: *Hypertension* - артеріальна гіпертонія (*Nephropathy... 2012*) - конкретизація; *shingles* - оперізувального герпесу (*Chickenpox 2012*) - експлікація.

Додавання теж порівняно частотне – 16 випадків: *fatal cases* - випадки з летальним результатом (*Comotio Cordis 2012*); *Upper respiratory illness* - Захворювання верхніх дихальних шляхів (*Chickenpox 2012*).

Транскрипція – 7 випадків, опущення – 5, генералізація – 5 і модуляція – 1.

Досить цікавими також видаються такі особливості, виявлені під час аналізу текстів:

- Англійське словосполучення "дієслово + прислівник" українською перекладається навпаки – спочатку прислівник, потім дієслово (*replicates extensively* - екстенсивно реплікується) (*Acute HIV-1 Infection 2012*).

- Тканини – *tissue*, українською перекладається частіше у множині, хоча в текстах 5 разів трапляється тільки в однині: *deep tissue abscess* - абсцеси глибоких тканин (*Chickenpox 2012*).

- Назви хвороб і вірусів – переважно латинські, майже не видозмінені, в українській мові їм відповідають слова з латинським корінням й українськими закінченнями, завжди однаковими суфіксами: *superinfection* - суперінфекція; *therapeutic* - терапевтичний; *-ity* перекладається як -ість: *morbidity and mortality* - захворюваність і смертність (*Chickenpox 2012*); Англійському (а скоріше - латинському) *-itis* відповідає українське *-im* (*otim* - отит; *encephalitis* - енцефаліт); англійському *-isis* - українське *-із* (*cytolysis* - цитоліз, *dialysis* - діаліз) (*Nephropathy... 2012*);

- Зрідка одне й те саме поняття може перекладатися різними

48

словами.

Наприклад: оперізувальний герпес - shingles і herpes zoster (Chickenpox 2012).

Термінологічна синонімія розвинена не так сильно, як в ІНШИХ пластах лексики, але, вона є. Прикладами слугують такі слова, як гематома - haematoma (Chickenpox 2012) і bruises (Commotio Cordis 2012); грудна клітка, грудина - thorax, chest cage, chest (Commotio Cordis 2012); побічні ефекти (реакції) - side effects (Acute HIV-1 Infection 2012) і adverse reactions (Chickenpox 2012); ліки (препарати) - medicine (Chickenpox 2012), medications (Acute HIV-1 Infection); лікування - treatment (Nephropathy 2012), medicine (Chickenpox 2012); аналіз - analysis (Urine elements analysis 2012), test (там само), evaluation (The B-Cell Transcription Factors 2012); пневмонія - pneumonia, pneumonitis (Chickenpox 2012). Історія хвороби - і case report (Commotio Cordis 2012), і history of exposure (Acute HIV-1 Infection).

- Також, поряд з однаковими перекладами англійських синонімів, існують слова, у яких одна й та сама зовнішня оболонка в різних контекстах перекладається по-різному: replicates - реплікується (Acute HIV-1 Infection 2012), розмножується (Chickenpox 2012); glomerular - гломерулярний і клубочковий (Nephropathy... 2012).

- У статті "The B-Cell Transcription Factors..." слово large у назвах двох подібних хвороб перекладено і як "великий" (Anaplastic large cell lymphoma (ALCL) - анапластичною лімфою з великих клітин), і як "великий" (diffuse large B-cell lymphoma (DLBCL) - лімфою з великих B-клітин (DLBCL)) (Browne 2012).

- Іноді перекладач (частіше) або автор самі пропонують синонім, ніби пояснюючи попереднє поняття, – це відзначаємо як експлікацію або додавання.

Наприклад: *Microalbuminuria* - Мікроальбумінурія (виділення альбуміну із сечею) (розшифровка тільки в перекладі) (*Nephropathy... 2012*); *receive MMR boosters* - ревакцинацію вакциною MMR (кір, епідемічний паротит, краснуха) (*Acute HIV-1 Infection 2012*).

- Форми числа, як правило, не дотримуються: множина перекладається як однина, а однина як множина. У принципі, на розуміння воно ніяк не впливає і шкоди сенсу тексту не завдає. Наприклад: *viral setpoint* – вірусні частинки (*Acute HIV-Infection 2012*)

- Пасивні конструкції досвідчені перекладачі явно намагаються частіше перекладати як активні, щоб наукова мова статті не стала нудною та сухою, наприклад: *correlated* (пасив. форма) перекладається як корелює (акт. форма) (*Commotio Cordis 2012*).

- Цікаво, що в статті "Commotio Cordis" перекладач практично ніде не замінює латинське найменування захворювання *Commotio Cordis*, оскільки самим автором лише одного разу згадується англійський еквівалент – "agitation of the heart" – струс серця – і більше не вживається.

Це свідчить про те, що латинське коріння і традиції найменування все ще дуже сильні в медицині. Будучи міжнародною мовою медицини, латина продовжує чинити найсильніший вплив як на англійську, так і на українську медичну термінологію. Практично всі зазначені нами транслітеровані слова - не що інше як латинізми, які залишаються майже незмінними в будь-якій мові Світу.

- Цікавими з погляду метафоризації є такі вирази, як *iron lung* і "*herd immunity*", вжиті в статті "*The polio vaccine...*". Незважаючи на прагнення термінологічного шару лексики до однозначності та відсутності будь-якої образності, метафори, проте, трапляються і тут - наведені вирази перекладають дослівно як "залізна легеня" та "стадний імунітет", а на ділі їх інтерпретують як "штучну вентиляцію легенів" та "колективний

імунітет".

На підставі вище сказаного можна зробити такі висновки:

- Основною особливістю перекладу англійських медичних термінів українською мовою є тенденція до транслітерації латинізмів зі збереженням суворих відповідностей між морфемами іноземної мови і мови- перекладу;

- Синонімічність термінів англійської мови переноситься в українські еквіваленти;

- Найуживанішою трансформацією під час перекладу термінологічних сполучень слів є перестановка із заміною пасивних форм, якщо такі присутні, на активні (тобто трансформація комплексна – перестановка із граматичною заміною).

Було розглянуто основні проблеми перекладу медичних термінів (полісемія, синонімія, інтернаціональність), безліч класифікацій перекладацьких трансформацій.

Відповідно до класичної класифікації було проаналізовано 8 **ТЕКСТІВ** медичної тематики на предмет особливостей перекладу медичних термінів.

Було виявлено, що найчастішим прийомом перекладу для медичних термінів є транслітерація. Це пов'язано з великою кількістю латинських найменувань у медичній науці. На другому місці – калькування. Із граматичних трансформацій медичним термінам найвластивіша перестановка слів під час перекладу та граматична заміна (найчастіше разом із синтаксичною перестановкою змінюються і частини мови).

Схожість

Джерела з Інтернету

103

2	https://revolution.allbest.ru/languages/00401751_0.html	29 джерел	3.13%
3	https://revolution.allbest.ru/languages/00551742_0.html	10 джерел	2.97%
4	http://www.konf.x-pdf.ru/19stroitelstvo/215733-13-65-ya-otkritaya-studencheskaya-nauchno-tehnicheskaya-konferen	10 джерел	2.76%
5	https://perviydoc.ru/v43580/%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D1%80%D0%...		1.32%
6	https://www.internauka.org/archive2/inno/12(55).pdf	4 джерела	1.13%
8	http://www.active-physicaltherapy.com/blog	5 джерел	0.62%
9	https://revolution.allbest.ru/languages/00401751_1.html		0.52%
10	http://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/19380/1/%d0%a4%d0%b0%d1%85%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%b9%20%...	3 джерела	0.52%
11	https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/10125/zbirnykkonferencyimovaimizhkulturnakomunikaciya2023.pdf		0.16%
12	https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/72313/1/Pershyi_krok_2019.pdf	5 джерел	0.12%
13	https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2168/1/%d0%b4%d0%b8%d0%bf%d0%bb%d0%be%d0%bc%20%d0%92...		0.11%
14	http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/download/5756/5789		0.1%
15	http://dspace.bsmu.edu.ua:8080/xmlui/handle/123456789/14373	2 джерела	0.08%
16	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6713/1/Askerova.pdf	30 джерел	0.07%

Джерела з Бібліотеки

2

1	Студентська робота	ID файлу: 1010150182	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	6.18%
7	Студентська робота	ID файлу: 1010927413	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.81%